

Kovara Kurdirnameyê ya Navnetewî
Uluslararası Kurdirname Dergisi
International Journal of Kurdirname

Uluslararası Kurdirname Dergisi
Sayı: 1 Kasım 2019

International Journal of Kurdirname
Issue: 1 November 2019

**VEGÊRANA WELATPERWERÎYÊ Û FÊHMA ZIMAN DI HELBESTA
ŞIKOYÊ HESEN DE
(THE PATRIOTIC NARRATION AND LINGUISTIC INSIGHT IN ŞIKOYÊ
HESEN'S POETRY)**

Ahmet SEYARÎ*

Kurte

Şikoyê Hesen, kurdekî êzîdî û yek ji helbestvanên qonaxa Kafkasyayê ye. Bi navê “Qalçîçek”, “Tembûra Kurda”, “Meremê Dilê Kurd” sê berhemên wî yên helbestan hene. Di gelek helbestên Şikoyê Hesen de welatperwerî derdikeve pêş û helbestvan hest û nêrînen xwe yên di vî warî de bi vegêranekê di nav helbestên xwe de hunandine. Herwiha fêhm û hişmendîya ziman jî bûye temayeke sereke di helbestên Şiko de. Mijara vê xebatê vegêrana welatperweriyê û fêhma ziman di helbesta Şikoyê Hesen de ye. Pêşî derbarê jîyana Şikoyê Hesen de agahî hatine dayîn û navên berhemên wî yên ku heta niha hatine weşandin, hatine nivîsandin. Her wiha di helbestên Şikoyê Hesen de vegêranên ku hest û vegotinên welatperweriyê di wan de derdikevin pêş, hatine tesbîtkirin û şîrovekirin. Piştî helbestên Şikoyê Hesen ku di wan de fêhm û hişmendîya ziman derketiye pêş hatine tesbîtkirin û şîrovekirin. Ev xebat li ser du berhemên Şikoyê Hesen hatiye kirin. Yek jê berhema bi navê “Tembûra Kurda”, ya din a bi navê “Payîz û Ba” ye. Armanca xebatê di çorçoveya fêhm û hişmendîya ziman de ananîz û şîrovekirina helbestên Şikoyê Hesen e.

Peyvên Sereke: Şikoyê Hesen, helbest, vegêrana welatperweriyê, fêhma ziman.

Abstract

Şikoyê Hesen is Yazidi Kurdish and a poet of the Caucasia period. He has three poetry works entitled “Qalçîçek”, “Tembûra Kurda” and “Meremê Dilê Kurd”. In many of Şikoyê Hesen's poems patriotism is a prominent topic and he builds up his feelings and ideas literally within this frame. Similarly the awareness and understanding of his language is another major theme in his poems. The topic of this study is the patriotic narration and linguistic consciousness in Şikoyê Hesen's poems. Initially information is given about Şikoyê Hesen's life and the names of his established poetry works up to now have been mentioned. Besides the narrative styles that include patriotic feelings and discourses in his poems have been detected and commented on as well. Subsequently his poetry works emphasizing awareness and perception of language have been detected and commented. This study is done on two literally works of Şikoyê Hesen. The first literally work is “Tembûra Kurda” and the other one is “Payîz û Ba”. The aim of this study is analyzing and commenting of Şikoyê Hesen's literally works in the frame of perception and awareness of the language.

Keywords: Şikoyê Hesen, poem, patriotic rhetoric, linguistic perception.

* Xwendekarê doktorayê. Zanîngeha Bîngolê Beşa Ziman û Edebiyata Kurdî, ehmedseyari@gmail.com,
ORCID: 0000-0001-2345-6789

1. Destpêk

Piştî Şoreşa Oktobirê ya 1917an li welatê Kafkasyayê pergala Sovyetê ya sosyalist hat avakirin (Ekinci, 2017:265). Di bin sîwana vê pergale de wekî wan nijadên din kurdên Kafkasyayê jî ji bo hin xebatên çandî û edebî derfetin bi dest xistin. (Boyîk, 2012:9). Di vê serdemê de di warê folklor, roman, helbest, şano, weşangerî û sînemayê de gelek xebatên kurdî hatin kirin. Yek ji van kesên ku di vê qonaxê de bi helbestên xwe derketiye pêş Şikoyê Hesene. Şiko di sala 1928an li gundê Camûşvana Biçûk, nehyeya Axbarabê (Komara Ermenistanê) jî dayik bûye (Boyîk, 2012:215). Malbata Şiko, piştî Cenga Cîhanê ji gundê Şatiroxliya navçeya Dîgorê, devera Qersê koçî Ermenistanê kiriye. Navê Bavê wî Hesene Mido ye. Şiko dema pênc salî bûye, bavê wî miriye. Piştî mirina bavê wî apê wî ew xwedî kiriye û daye xwendin (Reşîd, 2008: 10). “Şiko piştî xwendina destpêkê û navîn di sala 1948an de dikeve Zanîngeha Yêrîvanê Peymangeha Rojhilatzanîyê beşa zanist û ziman. Bi awayekî serkeftî û dereceyê mezîniyê ve di 1953an de destûrariyê digire” (Akboğa, 2014: 90). “Şikoyê Hesene, piştî ku zanîngehê temam dike, di navbera salên 1954 û 1957an de mamostetîya zimanê ermenîkî dike. Dûre di beşa kurdî ya Radyoya Yêrîvanê de dest bi edîtorîyê dike û di navbera salên 1959 û 1961ê de jî şewirmendî û wergêrîyê dike. Di sala 1961an de bi mebesta xwendina perwerdehiya bala diçe Leningradê û li ser zimannasîyê doktorayê dike. Di sala 1965an de li Înstîtuya Gelên Asya û Afrîka, Beşa kurdolojîyê temam dike” (Dodkî, 2016: 16). Pêşî, şîrên Şiko di rojnameya Zanîngehê de tîni belavkirin. Dûre bêtirî şîrên wî li rûpelên rojnameya ‘Riya Teze’ û bi beşa kurdî ya radyoya Êrîvanê tîni belavkirin (Reşîd, 2008: 10). Di serê salên 1960î de bi saya helbestên Fêrikê Êsiv û Şikoyê Hesene edebîyata kurdî ya Ermenistanê hate asteke serdest (Reşîd, 2012:209). Yanî bi saya van helbestvanan digel Şehîdê Îbo û Simoyê Şemo wêjeya kurdî li Yekîtîya Sovyetê nûjen dibe ji bin tesîra wêjeyên rûsî û ermenî derdikeve. Van kesan mijarên nû anîne nav wêjeya kurdî, wêjeya kurdî gihandine rojên hemdem (Reşîd, 2008: 10). “Hêja Şikoyê Hesene li jîyanê bû sê heb pirtûkên wî yê helbestan hatin çapkirin. Di sala 1961ê de “Qalçîçek” di sala 1965an de “Tembûra Kurda” û di sala 1970yî de “Meremê Dilê Kurd” hatin çapkirin. Şiko di sala 1976an de dawî li jîyana xwe anî. Piştî mirina wî pirtûkeke wî ya bi navê “Perwaza Welat” hat weşandin (Reşîd, 2008: 10) û di sala 2008an de jî pirtûkeke ku ji helbestên wî yê bi jartî pêk tê bi navê “Payîz û Ba” bi edîtorîya Tosinê Reşîd hat çapkirin.

2. Vegêrana Welatperwerîyê di Helbesta Şikoyê Hesene de

Carinan di helbestan de çîrokbêjîyek an jî parçeyek ji çîrokekê derdikeve pêş ku di xwe de hemanên wek dem, şexs û cih dihevine. Ji van helbestên ku di wan de lêker pir tîni bikaranîn re helbestên vegêrî tîni gotin. (Sümer, 2010: 28). Ji ber vê taybetîya xwe gelek caran ev helbest hinekî ji forma helbestê dîr dikevin. Ev taybetî di helbesta Şikoyê Hesene de pir heye. Şiko di vegêranên xwe de ji lîrîzmê û forma helbestê hewqas dîr nabe, lê di gelek helbestên wî de bi bikaranîna cih û leheng û bûyerekê, vegêranek pêk tê. Di helbesta Şikoyê Hesene de vegêrana welat û welatperwerîya di vê çarçoveyê de pir derdikeve pêş. Bi gelemperî jî welat di helbestên wî de wekî semboleke şênber a neteweperwerîyê xwe nîşan dide. "Di nav dahênanên nerîtên neteweyî de cihekî diyar ê dîmena sembolîk ê welat heye. Ji ber vê jî welat di gotara neteweyî de wek cihekî, helbestî tîni şayesandin" (Ergün, 2017:133). Şiko ev nêrînen xwe, ev hestên xwe gelek caran bi rêya vegêranê û bi rêya vegêrekî tîni ziman. Jixwe di metnên edebî de “rola vegêr

ew e ku gotara vegêranê pêk bîne. Ev tişt belkî di asta jîyanê de ne tişteke e, lê di ya vegêranê de gelek tişt e. Ji ber ku vegêr navbeynkarekî aktif e” (Alan, 2015:118).

Di vê helbesta jêrîn de Şikoyê Hesên di xeyala xwe de çîrokek saz kiriye û xwe li ser erşê zemîn xeyal kiriye. Li wir vegêr bi Ehmedê Xanî re ketiye diyalogê. Helbestvan di vê vegêranê de girîngîya welat û welatperwerîya xwe bi devê Ehmedê Xanî anîye ziman. Xanî axîn û keserê dikişînê û girîngîya welat bi pirsê xwe tîne ziman. Her wiha di vê vegêranê de Xanî şaş û metel dimîne ku kurd hêja bê Kurdistan dijîn. Şiko di vê pirsê ku bi berdevkîya Xanî tîne ziman hişmendîya xwe ya welatperwerîyê nîşan dide û heyfa xwe tîne û dibêje: Çawa kurdan heta neha Kurdistan ava nekiriye? Ehmedê Xanî, di edebîyata kurdî de bi gelek aliyên xwe wekî pêşengekî derdekeve pêş. Bi taybet ew fikr û ramanên wî yên ku di dibaceya Mem û Zînê de anîne ziman û di warê hizra neteweperwerîyê de ji bo gelek helbestvanan bûye bingeh. Alan, balê dikişîne ser vê taybetîyê ku kesên wekî Hecî Qadir, Celadet, Nûredîn Zaza, Cemal Nebez, Ferhad Shakely, Mûrad Ciwan, H. Mem, Faik Bulut, Medenî Ayhan, Amir Hassanpour, Îzeddîn Mustefa Resûl Xanî wekî pêşengê neteweperwerîya kurdî dibînin (Alan, 2013:23).

Ez carekê ser Pêxasê heylo çûme erşê ezmin,

Ahmed Xanî rûniştîbû ser Parnasê meyi hêşîn,

Saz-tembûrê xwe nihêrî, keser hatê, kire axîn

Go, bêje min, bêy Kurdistan kurd dinêda hela dijîn? (Hesên, 1965: 84).

Di helbesteke din de Şikoyê Hesên Kurdistan şibandîye zerîyekê. Dilbereke nazik û bedew ku xewê lê diherimîne. Heta sedemê jîyana wî bixwe jî ew e. Li dinyayê jî tiştê ku herî zêde jê hez dike ew e. Çawa yar û evîndara mirovan xewê li mirov diherimînin, welatê helbestvan ango Kurdistan wekî dilbereke xewa şevê li helbestvan herimandiye. Herwiha tiştê ku wî bi jîyanê ve girê dide û jê re dibê sebr û çare, dîsa welatê wî ye. Ji ber ku hemû merem û mirazê helbestvan welatê wî ye; kilamên wî, saza wî jî bo welat e.

Ji min pirsîn: “ Çi hizdikî

Li vê دنیا kaw, nazikî? “

Min go: “Zerîa naz û bedew,

Ku birandye min xewa şev,

Ku bêy wêya tune emir,

Ewe min ra çar û sebir,

Bêy wê tune kilam û saz,

Bêy wê tune merem, miraz...

Kaw, zerya min Kurdistane (Hesên, 2008: 35).

Di dewama helbestê de Şiko vê evîna xwe bi awayekî temsîlî tîne ziman. Lewra di vir de helbestvan xwe wek Sîyabend û Mem, welat jî wekî Xecê û Zînê dibîne. Di van rêzikan de ji bo Kurdistan hebûna xwe bidomîne û azad bibe û her wiha miradê gelek mirovan pêk bê helbestvan amade ye ku canê xwe feda bike û emrê xwe di ber welat de bide.

Dilî bi wê baristan e...

Ezim Sîabend, Memê evîn,

Kaw Kurdistan Xecê û Zîn.

Ezê bidmê emrê xwe jî,

Ku Kurdistan tenê bijî,

Tenê bijî, bibe aza,

Bibe kana bext, miraza... (Hesen, 1965: 20).

Di van rêzikan jêrîn de helbestvan bûyereke ku bi awayê hevpeyvînekê di navbera Gulnaz û Keleş de derbas dibe bi vegêraneke hostane di nav helbesta xwe de hûnandiyê. Gulnaz, dotmama Keleş e û Keleş di ber welatê we de hatiye kuştin. Helbestvan mirina di ber welat de wekî mirina di ber namûsê de terîf dike û kesên ji bo welatê xwe têkoşînê nekin wekî nebaş û kotî bi nav dike.

Ku caba şerê Wetenîyê derket,

Domamê xort kir temî û şîret:

Gava ku derî te bigre dijmin,

Yan dijmin bikujî yan were kuştin.

Boy namûsa xwe dimre mêrê çê,

Lê mêrê kotî-miriye rû dinê. (Hesen, 2008: 17)

Di dewama helbestê de em fêhm dikin ku ji bo mêranîya Keleş ku ji bo welat kiriye, peykerê wî hatiye çêkirin û li serê bi herfên zêrîn pesnê wî wiha hatiye dayîn:

Bona efatî, mêranîya keleş

Wetenê ezîz hêkel kire rewş.

Ser hêkelê wî bi herfê zêrîn

Ji navê weten aha nivîsîn: ...”

Keleş mêrxas, ewladê kurda,

Boy weten şer kir û serê xwe da (Hesen, 2008: 22).

Di helbesteke xwe ya din de Şikoyê Hesên rewşa welat teswîr dike û dîmeneke Kurdistanê tîne ber çavên me. Lê dîmeneke şer... Belê, şer û pevçûn e û Kurdistan dişewite. Her der mij û moran e, lê ne mijeke siruştî, toz û dûmana barûdê ye. Girî û nalîna zarokan, nalîna qîz û dayikan her der dorpêç kiriye. Di vê vegêranê de helbestvan bûyereke ku li Kurdistanê qewimîye li ber çavên me zindî dike û bi vî alîyê xwe çîroksazîyek derdikeve pêş. Belê, helbest behsa şerekî ku li Kurdistanê qewimîye dike. Lê hêmana şer ku alîyekî vegêranê saz dike derneketiye pêş û ji ber vê yekê vegêran hinekî qels maye.

Şer e şer e, le lê can,

Dişewite Kurdistan

Ji nav mija barûtê

Dengê şîn û girî tê...

Nalîna kalî tifala

Tê ji çiya û newala...

Qûjîna qîz, dayîka

Ketiye mêşê wawika (Hesen, 2008: 78).

Di van rêzikên jorîn de Şikoyê Hesên rewşa welatê xwe bi devê dayikeke ku zaroka xwe radizînê û li serê dilorînê ji me re vedibêje. Dayik dilbikul e. Welatê wê di nav mij û dûman û şer de ye. Ev welatê ku behsa wî dike Kurdistan e û di nav xwînê de sor bûye. Lê dîsa hêviya dayikê heye lewra ji zaroka xwe re dibêje:

Lûrî Lûrî, dayika te dest dergûş e,

Lûrî Lûrî, dilê wê kul, xuşûş e...

....

Lûrî Lûrî li me bûye mij, dûman,

Lûrî Lûrî, xûne sor kir Kurdistan (Hesen, 2008: 79).

Di helbestê de tê diyarkirin ku heta welat azad nebe zarokên wî welatî nikarin bi awayekî serbest û rehet bîna xwe bistînin. Di gel vê rewşa nexweş û dimêna dilsoz hêviyek bi vê dayikê re heye ku rojekê Kurdistan ava bibe. Şiko vê rewşê wiha tîne ziman:

Vê xewnê de ez çûme Kurdistana nuhî bikir,

Heçar qulba vêketna şemdanê bext û agir...

Vê xewnê de Kurdistanê ne mij hey, ne dûman,

Vê xewnê da çawa mizgîn birq vedidin erd, ezman,

Vê xewnê da eşq mizgîn e... Kurdistan wê aza biye...

...

Xêr û şayî Kurdistanê bûne rihêl û libas...

Û ez kubar mêze dikim Kurdistanê hezar car,

Kunde dibim û radmûsim xwelîya wê ya zîyaret, nar (Hesen, 2008: 84-88).

Helbestvan vê carê di xewna xwe de çîrokek li ser welatê xwe saz kiriye. Heta niha behsa Kurdistaneke di nav mij û dûmanê de û di nav şer de dikir. Lê êdî di vir de ji realîteyê hinekî dûr ketiye û di xewn û xeyalan de Kurdistaneke azad û xemilî dibîne. Ev vegêran, çîrokeke Osman Sebrî a bi navê *Li Goristanek Amedê* tîne bîra mirov, di vê çîrokê de jî serleheng ji welatê xwe dûr e û di xewn û xeyalên xwe de wek teyrekî difire û diçe welatê xwe û digel gelek lehengên dîrokî dikeve nav kar û xebatan (Sebrî, 1998:441). Di vir de jî Şikoyê Hesen tiştên ku dixwaze pêk bînin di hiş û xeyalên xwe de hûnandine û bi awayê vegêranekê nivîsandine.

3. Fêhma Ziman Di Helbestên Şikoyê Hesen de

Ziman, di avakirina hizra welatperwerîyê de cihekî girîng digire. Lewra gelek caran sînoren welatan jî li gor axêverên ziman diyar dibe û bi vî awayî ziman dibe diyardeyeke herî girîng a ku neteweyekê ji yên din cuda dike. “Ji sedsala 18an an ku ji peydabûna nasnameya neteweyî û pê ve, ji nava hêmanên ku neteweyekê pêk tînin, ziman wek girîngtirîn hêman hatiye hesibandin (Onen, 2018:29). Di helbesta Şikoyê Hesen de ev fêhm û hişmendîya ziman pir derketiye pêş û di radeyeke bilind de ye. Şiko, ev fêhm û nêrîna xwe di helbesteke xwe de wiha anîye ziman:

Ji min pirsîn: “Çi hizdikî”

Li vê dinya kaw, nazikî? “

Mi go “Zarê me yî kurdî,

Ku mîletê pirtî-pirtî

Dicivîne û dike yek

Çiqas pirbin qezya û şek,

Çiqas bibe ceng û teristan,

Ewe şemsê Kurd, Kurdistan

Herkê vese şemsê nedîr,

Bira pêşîê bidim texdîr (Hesen, 1965: 20).

Belê, Şiko di vir de roleke pir girîng daye ziman. Wî daye zanîn ku çiqas alozî, dubendî û pirsgirêk di nav kurdan de hebin û çiqas bi rewşên nexweş re rû bi rû bimînin jî ziman dikare wan bîne cem hev û wan bike yek. Helbestvan, ji bo vê rewşê baş îfade bike ziman şibandîye sîwanekê ku bikaribe di bin xwe de bihewîne.

Di helbesteke xwe ya din de Şiko kêfxweşîya xwe ji bo çapkirina Mem û Zîna Ehmedê Xanî û her wiha qedirbilindbûna wê anîye ziman. Berhemên ku bi zimanê kurdî hatine nivîsîn şibandîne kevirên giranbiha. Ev hestên Şiko yên derbarê Mem û Zîna Ehmedê Xanî de hişmendîya wî ya derbarê zimanê kurdî de nîşan dide. Em ji van rêzikên wî fêhm dikin ku ew bi berhemên zimanê kurdî serbilind e û wan di asta yên wan wêjevanên din ên wekî Fîrdewsî de dibîne.

Tê vekirye Ahmedê me dil û dîwan,

Te hildaye mij-dûmana serê Sîpan,

Tê ser <Mem-Zîn> da alîkî xubar û sî,

Ahmed hatye û sekinye rex fîrdûsî,

Zanîna xwe te bona kurd kirye şamdan

Ji xizra kurd tu derdixî lala û mircan (Hesen, 1965: 35).

Di vê helbesta jêrîn de Şiko balê dikişîne ser Şoreşa Cotmehê ya ku li Sovyetê pêk hatiye û pesnê wê dide. Ji ber ku bi saya wê zar û ziman bi dest xistiye wê ji şîrê dêya xwe şîrîntir dibîne. Bêguman di pêşketina çand û zimanê kurdên Kafkasyayê de rola vê şoreşê heye. Lewra “piştî Şoreşa Oktobirê di sala 1923yan de li vî welatî gelek xwendîgehên kurdî vebûn. Her wiha bi rêya rojname, pirtûk û şanoyan zimanê kurdî bi pêş ket” (Hassanpour, 1997: 243).

Bi zarê kurdayî pir zengîn

Bihûnin kilamêd hewasî

Ji ruhê dewrêyî kûr, eynsî.

Kîjanî pê dijî ev weten

Bextewar û aza û bi ken (Hesen, 2008: 55).

Di vir de Şikoyê Hesen pesnê zimanê kurdî daye û dewlemendîya wî anîye ziman. Wî xwestiye ku bi vî zimanê dewlemend kilamên lehengî û qehremanîyê bîn hûnandin.

Di nav helbestên wî de ya ku di warê hişmendîya ziman de her zêde derdikeve pêş helbesta wî ya bi navê “Zimanê Kurdî” ye. Ev helbest wekî stran jî hatiye bestekirin û di nav gel de pir berbelav bûye. Şiko, fikr û ramanên xwe û hestên xwe yê derbarê zimanê kurdî de bi awayekî berfireh di vê helbestê de anîne ziman. Hest û nêrînên helbestvan ên derbarê ziman de di helbestê de gihanê lutkeyê. Ev helbest ji heşt beşan pêk tê û di her beşê de dîsgotina “zimanê kurdî” heye. Wekî din jî di her beşê de başî û dewlemendîyên zimanê kurdî yên cuda anîne ziman. Helbestvan taybetîyên zimanê kurdî yên wekî sêhr û efsûnîbûn, şîrînî û xweşbûn, letîfî

yanî xweşikbûn anîye ziman. Wekî din jî bi rêya şibandinê girîngîya ziman vegotiye. Ji xeynî xweşikahî û dewlemendîya ziman, Şiko di vê helbestê de behsa rola ziman a parastinê jî dike û dibêje:

*Bi sêr û sur e
Cewahir, dur e
Zimanê kurdî...*

*Bi xemil, rewş e,
Şîrin û xweş e,
Zimanê kurdî...*

*Bi nexş-awaz e,
Letîf û naz e,
Zimanê kurdî...*

*Gewgewê çiyar e,
Kubra Teyran e
Zimanê kurdî...*

*Xezel, helbest e,
Şemdan dest e,
Zimanê kurdî...*

*Beyta Feqî ye,
Sewta Xanî ye,
Zimanê kurdî (Hesen, 2008: 67).*

Di van rêzikan de tê destnîşankirin ku çawa mertal, laş û bedena mirov ji derbeyan diparêze her wiha wisa jî ziman wekî mertalekê çand û hebûna gel diparêze. Ev hestên Şiko yên ku di vê helbestê de derdikevin pêş, fêhm û hişmendîya wî ya zimanê kurdî nîşan didin.

*Şûrê Berzan e,
Nûra erşan e,
Zimanê kurdî...*

*Mertala me ye,
Dest pêşmerge ye
Zimanê kurdî (Hesen, 2008:67-68).*

ENCAM

Di helbestên Şikoyê Hesen de mijarên derbarê welatperwerîyê û ziman de bi awayekî şênber derdikevin pêş. Şiko, gelek helbestên xwe wekî çîrokekê hûnandine û hişmendîya xwe

ya di warê welatperwerî û ziman de di van helbestan de anîne ziman. Helbestên wî ji aliyê fêhma ziman ve jî dewlemend in. Şiko, di gelek helbestên xwe de dewlemendî û girîngîya zimanê kurdî derxistiye pêş. Di gelek cihan de Şiko ev hezkirin bi devê vegêranan û bi awayê çiroksazîyekê anîye ziman. Di van vegêranên Şiko yên li ser welat û welatperwerîyê de evîna wî ya welat û fedakarîya wî ya ji bo welatê wî tê dîtin. Herwiha wî rewşa welat a xerab şayesandiye û li ser vê rewşa welat xemgînîya xwe destnîşan kiriye. Dîsa di van helbestên wî de daxwaza fedakarîya ji bo azadîya welat derdikeve pêş. Di vegêranên Şiko yên ku hişmendîya wî ya di warê ziman de nîşan didin de jî roleke pir girîng ji bo ziman hatiye dayîn. Di van vegêranan de ziman wekî kilîda çareserîya pirsgirêkên kurdan, parastina wan û wekî dîyardeyeke sereke ku yekîtîyê di nav kurdan de pêk bîne, tê dîtin. Dîsa di helbestên Şiko de payebilindkirina zimanê kurdî û pesindana berhemên kurdî derdikeve pêş. Di nav van vegêranên wî de Ehmedê Xanî û berhema wî Mem û Zîn, pir tê bilêvkirin û di vê çarçoveyê de handanek ji bo nivîsîna berhemên kurdî derdikeve pêş.

ÇAVKANÎ

Akboğa, Hasan (2014). "Helbesta Zimanê Kurdî û Helbestvanekî wînda: Dr. Şikoyê Hesên.

Kovara Nûbiharê, 126, 89-91.

Hassanpour, Amir (1997). *Kürdistan'da Dil ve Milliyetçilik 1918-1985*. İstanbul: Avesta.

Hesên, Şikoyê (1971). *Meremê Dilê Kurd*. Nesîreta. Yerevan: Hayestan.

Hesên, Şikoyê (2008). *Payîz û Ba*. (Berv.Tosinê Reşîd). Stenbol: Avesta.

Hesên, Şikoyê (1965). *Tembûra Kurdan*. Êrîvan: Neşîrata Hayestan.

Sebrî, Osman (1998). *Li Gornistanek Amedê*. Hawar, 21, 2. (Amd. Hawar, c.1., Nûdem, Stockholm, , r.441.

Sümer, Mehmet (2010). *Turgut Uyar Şiirinde Anlatımcı*. Teza Lîsansa Bilind, İstanbul: Marmara Üniversitesi.

Alan, Remezan (2015). *Destpêk ji bo Zanista Edebîyata Modern*. Stenbol: Peywend.

Ergün, Zülküf (2017). *Nerît û Helbest Nerîta Neteweyî di helbesta Nû ya Kurdî de* (1880-1970). İstanbul: Nûbihar.

Boyîk, Eskerê (2012). *Çanda Kurdên Sovyetê*. Diyarbakır: Deng.

Ekinci, Yunus (2017). "Bolşevik İhtilâlinin Ortaya Çıkması Ve Sebepleri". Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi The Journal of International Social Sciences Cilt: 27, Sayı: 1, Sayfa: 265-275.

Onen, Ronayî (2018). *Ziman û Netewesazî*. (Wer.Şehmus Kurt). İstabul: Peywend.

Alan, Remezan (2013). *Bendname Li Ser Ruhê Edebiyatekê*. Stenbol: Peywend.

Dodkî, Tuwanê (2016.01.02). "Mîrê nenas ê Helbesta Kurdî Şikoyê Hesên". Basnews.

Malper: <http://www.basnews.com/index.php/kr/news/251361> (Pêgihîn: 20.10.2018).